

Boryslavska O. M. Democracy and constitutionalism: the relationship problem

The article is dedicated to the relationships between democracy and constitutionalism researching. It's stated that such relationship is mutual and multi-level. It involves the interdependence of one phenomenon on another and is present at all levels of constitutionalism – ideology, philosophical and legal doctrine and government. It is concluded that the presence of constitutionalism in all of its forms is the condition for the existence of real democracy.

Key words: *democracy, constitutionalism, constitutional system, democracy.*

Стаття надійшла 30 серпня 2013 р.

УДК 340.12:329.8

В. М. Висоцький

ДО ПИТАННЯ ПРО АКУМУЛЯТИВНУ ФУНКЦІЮ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Розглядається сутність і зміст акумулятивної функції політичних партій. Проаналізовано різні підходи та точки зору науковців щодо визначення змісту акумулятивної функції політичних партій. Доведено, що українські партії через слабкість ідеологій незадовільно виконують акумулятивну функцію. Окреслено шляхи трансформації політичних партій.

Ключові слова: *функція, акумулятивна функція, політична партія, групи інтересів, політична система суспільства.*

Постановка проблеми. Дослідження політичних партій як правового явища, категорії та інституту сьогодні є одним із найбільш значущих і перспективних напрямів сучасної правової науки. Теоретико-методологічний і практичний інтерес до дослідження політичних партій посилюється з формуванням у нашій країні багатопартійної системи та зі зростанням ролі політичних партій у політичній системі суспільства. Політичні партії беруть активну участь у політичному житті суспільства, визначають його характер і стабільність. Важливе місце в оцінці їхньої ролі у політичній системі суспільства посідає визначення функцій політичних партій.

Стан дослідження. Наукове дослідження окремих аспектів функцій політичних партій здійснювали відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Кафарський, О. Гейда, В. Полевий, Г. Саміло, Д. Лук'янов,

І. Кресіна, М. Примуш, В. Чіркін, В. Лапаєва, С. Заславський, О. Нікіфоров, Ю. Юдін та ін. Незважаючи на достатню увагу, яку приділяли цій проблемі дослідники, подальшого вивчення, на наш погляд, потребують питання щодо сутності та змісту деяких соціальних функцій політичних партій. На основі аналізу їх праць з'ясовано стан дослідження означеної проблеми і обрано **мету статті** – визначити сутність і зміст акумулятивної функції політичних партій.

Виклад основних положень. Будучи одним із найважливіших елементів політичної системи суспільства, політичні партії у демократичних країнах виконують низку важливих соціальних функцій. Найважливішою соціальною функцією політичних партій, яка відображає ставлення партії до різних соціальних верств і груп, є акумуляція соціальних інтересів, тобто оформлення тих чи інших потреб певних соціальних верств і вираження їх у межах законності та порядку. Доволі важливим для будь-якої політичної партії є представництво інтересів відповідних соціальних спільнот. У соціально диференційованому суспільстві різні соціальні групи, спільноти, верстви мають свої особливі інтереси та потреби. Політична партія збирає та виражає запити різних категорій населення. Зміст акумулятивної функції політичної партії полягає у засвоєнні, узагальненні та вираженні різнобічних інтересів соціальних груп, формулюванні їх у формі цілей та ідеалів, реалізації та захисті у процесі взаємодії з іншими суб'єктами політичної системи суспільства. Причому це має бути не просто сума інтересів, а синтезований суспільно значущий знаменник приватних інтересів і соціальних цінностей. Через поєднання приватних інтересів із загальними традиційними виробляється політична програма, загальний політичний курс політичної партії.

Політичні партії виявляють, обґрунтовують інтереси різних соціальних груп у вигляді політичних ідеологій, програм, передвиборчих платформ. Тому кожна політична програма має охоплювати доволі широкий перелік питань, які дозволяють залучити до її підтримки максимально велику кількість громадян, інтереси яких можуть гіпотетично бути із найрізноманітніших сфер. Політичні партії зміщують деякі інтереси зі сфери громадянського суспільства у сферу політичних рішень, де вони стають фактом політичних вимог. Найчастіше узагальнення й обґрунтування соціальних інтересів здійснюється в ідеологічній формі, а саме: політичні партії декларують стратегічні цілі та шляхи їх реалізації для всього суспільства, а також формулюють розбіжності з іншими політичними силами. Політичні партії – це єдиний ле-

гітимний інститут, що акумулює соціальні інтереси та має право на вираження загального інтересу. Якщо партія не бореться за загальнонаціональну ідею, за загальне благо, вона не може називатися політичною партією, – це радше бізнес-асоціація. Особливість її статусу полягає у тому, що політична партія – це частина, що не може не мати претензій на ціле, претензій на владу і реалізацію національної програми так, як вона це бачить.

До слова, зазначену функцію можна продемонструвати через визначення самих політичних партій. Так, політичні партії часто характеризують як провідні інституції, які ідентифікують, відбирають, формують і концентрують інтереси великих соціальних груп у сфері політичних дій [1, с. 19], або ж як «організацію, яка об'єднує людей на основі спільної ідеології, бере участь у формуванні та розподілі влади, представляє інтереси різних соціальних груп (або якоїсь домінуючої в суспільстві групи)» [2, с. 558]. Водночас існують й інші визначення, які описують їх як «організовані політичні сили, які об'єднують громадян однієї політичної тенденції для мобілізації думки з певної кількості цілей...» [3, с. 185], або ж «добровільні об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян...» [4]. Суть цих визначень в основному полягає у тому, що політичні партії є посередниками між громадянами та політичною системою. Вони формулюють вимоги до політичної системи, узагальнюють і узгоджують претензії та пропозиції, перетворюючи їх на певну політичну позицію.

Отож, акумулятивна функція політичної партії полягає у засвоєнні, синтезі та подальшому політичному вираженні інтересів соціальних, етнічних, вікових категорій населення у розроблених партією ідеологічних доктринах і політичних програмах. Політична партія є політичним «голосом» окремої суспільної групи, верстви, виразником, уособленням групового інтересу. Акумуляція соціальних інтересів є обов'язковою умовою удосконалення електоральної стратегії партії, запорукою її успішного функціонування. У своїй діяльності кожна політична партія старается виявити і сформулювати зміст інтересів тієї соціальної групи, на яку вона зорієнтована найбільше. Вирішуючи це завдання, партія повинна орієнтуватися на реальні інтереси великих соціальних верств, коректувати програмні положення відповідно до структурних змін суспільства. Формування класової свідомості й усвідомлення своїх соціальних інтересів є суттю вказаної функції політич-

ної партії. Заявляючи про представництво соціальних груп, політичні партії мають визначену самостійність у сфері ухвалення рішень.

У науковій літературі із зазначеної проблеми висловлюються різні думки. Прихильники концепції «соціального представництва» вважають, що політичні партії в легітимній формі «артикулюють» конфлікт між різними соціальними й етнічними групами. Тому коли партійні ідеологи відкрито заявляють про надкласовий характер своїх партій, соціальна належність (склад) прихильників партії й об'єктивний зміст програмних документів засвідчують, чиї насправді інтереси захищає та або інша організація. Натомість Дж. Сарторі вважає, що в такому випадку може йтися тільки про «соціально-психологічне проникнення», що за природою радикально відрізняється від політичного представництва. Якщо представництво має на увазі визначені дії політичної організації щодо захисту інтересів представлених верств населення, то соціально-психологічне проникнення припускає лише стійкий зв'язок між соціальним складом електорату партії і її програмних положень. Що повніше виражені у програмі інтеграційні реальні інтереси великих соціальних груп, то багатший її соціальний зміст, то сильніший і ширший соціальний статус політичної партії. Фактично проведена політична лінія партії може істотно різнитися із задекларованою орієнтацією на соціальну базу та з власними програмними положеннями [5].

Проаналізувавши дві описані позиції, можемо зауважити, що автори концепції соціального представництва не наполягають на її універсальному характері, обмежуючи сферу її правомірного застосування переважно партійними системами розвинених індустріальних країн. Натомість концепція Дж. Сарторі спрямована на аналіз розбіжностей у діяльності політичних партій в умовах різних соціально-політичних систем.

Щодо вітчизняних політичних партій, то є дві обставини, що ставлять під сумнів правомірність їх формування. По-перше, реальне соціальне представництво можливе тільки в суспільстві з уже сформованою соціальною структурою, що охоплює великі і стабільні групи населення з порівняно стійкими соціальними інтересами. В Україні економічні реформи призвели до глибоких змін у соціальній сфері, як наслідок – до стрімкого розвитку процесу майнового розшарування, який виражається здебільшого в розмиванні образу вітчизняного «середнього класу» та появи малих груп із надвисокими прибутками. Тому приватний соціальний інтерес більшості населення тільки на стадії формування і по-справжньому ще не усвідомлений.

По-друге, переважна частина політичних партій виникла в умовах дореформеного соціально-гетерогенного суспільства, і це зумовило академічний, несоціальний характер української багатопартійності. Ставши побічним продуктом розпаду офіційної ідеології, партії спочатку не могли бути чимось більшим, ніж «групами свідомості», що згуртувалися навколо ідеологічних фантомів, – гасел, символіки, а також харизматичних лідерів. Звичайно, у таких соціальних умовах партії намагаються наповнити свої політичні програми реальним соціальним змістом. Однак ці спроби прямо протилежні соціальному представництву: нові партії прагнуть не стільки відобразити викристалізовані інтереси соціальних верств, скільки знайти «групи підтримки» своїм програмам. Іншими словами, як основний пріоритет своєї діяльності партії зробили не генерування соціальних інтересів населення, а підвищення власного політичного статусу. Подаючи себе виразниками народної волі, партії намагаються зіграти роль політичної опозиції, або, у тій чи іншій формі, пропонують співпрацю владним структурам. Це, безумовно, призводить до активного зростання в політичній системі «псевдополітичних величин», тобто квазіпартійних утворень, позбавлених будь-якої соціальної основи, але які мають чималий вплив у владних структурах. Як правило, організації такого типу недовговічні та нечисленні, що, втім, не заважає їм якийсь час відігравати досить помітну роль у політичному процесі.

За таких умов слід розглянути констатоване багатьма дослідниками зменшення ролі політичних партій і зростання, натомість, різноманітних груп тиску або, в термінах А. Бенлі, «зацікавлених груп» чи «груп інтересів» [6, с. 54]. Особливо відзначається діяльність лобістських груп, які представляють бізнесові інтереси і здатні запропонувати політикам підтримку (зокрема матеріальну, публіцистичну тощо) в обмін на сприятливе для них вирішення конкретних питань, внесення певних положень у законопроекти тощо [7, с. 106]. Мобільні та відносно нечисленні групи, об'єднані спільним економічним або політичним (представницьким) інтересом, впливають на ухвалення рішень через переговори з представниками влади, обмін послугами з ними, а то й підкуп у прямій або непрямій (посади, послуги) формі [8, с. 716–717]. Задовольнити ж такі організовані інтереси, спрямовані на цілком конкретні рішення, значно легше, ніж прагнути «загального блага» або представляти досить широкі «суспільні» інтереси. Такі організації виражають, нехай і в досить примітивній формі, інтереси вузьких, переважно елітних угруповань (промисловців, аграріїв, приватних підприємців). Відве-

рто корпоративний характер цих утворень не повинен нівелювати ту обставину, що з їхнім виникненням міжпартійна боротьба зі сфери «чистої» політики переноситься у площину соціально-економічних відносин. Те, що свої специфічні інтереси першими усвідомили представники саме цих груп, легко пояснити їхньою вузькістю та нечисленністю.

Безсумнівно, подальша диференціація суспільства стимулюватиме самоорганізацію корпоративних об'єднань. Діяльність подібних структур «є не політичним представництвом, а корпоративне лобіювання, демократію не творить, демократичний процес не генерує» [5]. Мета груп інтересів полягає у представництві власне партикулярних і групових інтересів, а політична партія повинна здійснити певне вирівнювання між цими прагненнями, намагатися гармонізувати ці різноманітні чи навіть часто суперечливі інтереси. Політичні партії мають бути виразниками інтересів соціальних класів, верств і груп, трансформуючи велику кількість цих різноманітних і специфічних потреб та вимог у більш системні, зручні для оперування пакети пропозицій. Проте тоді, коли групи тиску лише виражають певні інтереси, політичні партії зобов'язані відбирати, раціоналізувати і впорядкувати інтереси, як правило, різних груп, об'єднуючи їх у єдину систему. Багато з цих вимог відкидаються залежно від їх відповідності партійній ідеології. Лобізм є скрізь, бізнес в усьому світі впливає на політику, зокрема і через політичні партії. Утім завдяки загальнонаціональній зарядженості партія спроможна фільтрувати бізнес-лобізм. Щось справді потрібно пролобіювати і ввести до програми, щось не вчасно, а щось узагалі не дозволено впускати в політику.

Окрім того, вплив лобістів та експертів, що орієнтуються на певних політиків чи їхні групи, стикається із впливом інших лобістів та експертів, і саме рівнодіюча цих впливів визначає позицію політичної партії, а надто парламенту, де стикаються інтереси декількох партій. Така множинність впливів і виникнення кінцевого результату як рівнодіючої дає підстави, зокрема американському досліднику Р. Далю, робити висновок про існування сучасної демократії як «поліархії»: влади невеликих, але численних груп, які конкурують між собою [9, с. 83]. За визначенням відомого дослідника Р. Скотта, «правлячий кабінет і його комітети представляють головний форум, де фінансовий капітал, який стоїть за «зацікавленими групами» і політичними партіями, може визначати державну політику» [10, с. 124].

Висновки. Політичні партії, незважаючи на розквіт менш формальних способів представлення інтересів у владі, зберігають важливу

роль – переведення в політичні рішення рівнодіючої різних впливів, створення для політиків стимулу дотримуватися позиції політичної партії, яка має відповідати уявленням виборців про належну політику, ідентифікації для виборців елітних груп, чії дії при владі слід підтримувати чи карати голосуванням.

Доведено, що політичні партії виконують функцію акумуляції незадовільно, тому що мають слабкі ідеології. Йдеться передусім про економічні ідеології, вони більше інтуїтивно описові або емпіричні, і в цьому сенсі ідеологія не виконує своєї нормативної функції. Ідеологія мусить давати норму, до чого прагнути суспільству в розумінні тієї або іншої політичної сили.

Українській багатопартійності потрібно ще пройти через поетапну трансформацію корпоративних, кланових структур у повноцінні партії, що мають власну соціальну основу. Ця трансформація можлива через взаємопроникнення партійної політики й інтересів соціальних спільностей. Політичні партії, які не здатні до соціально-психологічного проникнення, неминуче зійдуть з політичної арени, інші, навпаки, затвердяться на ній. Каталізатором цих процесів стали вибори до законодавчого органу на багатопартійній основі, що спонукають партії активізувати свою діяльність з акумуляції та подальшого відображення інтересів різних соціальних груп.

1. Примуш М. Конституціоналізація політичних партій / М. Примуш, Т. Нагорняк // Людина і політика. – 2004. – № 2. – С. 18–22.

2. Гелей С. Д. Політико-правові системи світу: навч. посібник / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. – К.: Знання, 2006. – 668 с.

3. Гелей С. Д. Політологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. – 4-те вид., випр. і доп. – Львів: Світ, 2001. – 384 с.

4. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2365-14>

5. Коргунок Ю. Г. Российская многопартийность: становление, функционирование, развитие / Ю. Г. Коргунок, С. Е. Заславский. – М.: Фонд ИНДЕМ, 1996. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.partinform.ru/ros_mn/rm_1.htm

6. Павленко Р. М. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід / Ростислав Миколайович Павленко. – К.: КМ Академія, 2002. – 253 с.

7. Сидоров Н. А. Центральные государственные органы ФРГ / Николай Андреевич Сидоров. – М.: Изд-во ИМО, 1961. – 215 с.

8. История политических и правовых учений / под общ. ред. В. С. Нерсеянца. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 736 с.

9. Скоблик Н. Роберт Даль: шлях у політичну науку / Н. Скоблик // Людина і політика. – 2000. – № 3. – С. 83–85.

10. Латигіна Н. А. Елітні теорії: сучасне бачення / Н. А. Латигіна // Віче. – 1998. – № 8. – С. 119–126.

Высоцкий В. М. К вопросу о аккумулятивной функции политических партий

Рассматривается сущность и содержание аккумулятивной функции политических партий. Проанализированы различные подходы и точки зрения ученых относительно определения содержания аккумулятивной функции политических партий. Доказано, что украинские партии из-за слабости идеологии неудовлетворительно выполняют аккумулятивную функцию. Определены пути трансформации политических партий.

Ключевые слова: функция, аккумулятивная функция, политическая партия, группы интересов, политическая система общества.

Vysotskyi V. On the problem of accumulative function of political parties

In the article the essence and meaning of the accumulative function of political parties is examined. Different approaches and points of view of scientists to determine the meaning of the accumulative functions of political parties were analyzed. It is proved that due to the weakness of ideology Ukrainian parties carry out their functions unsatisfactorily. The ways of political parties transformation are outlined.

Key word: function, accumulative function, political party, the pressure group, political system of society.

Стаття надійшла 14 жовтня 2013 р.

УДК 342.5

А. Б. Гришук

**ПРАВОСВІДОМІСТЬ І МОРАЛЬНІСТЬ –
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ
У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ**

Репрезентовано взаємозв'язок права і моральності у діяльності державних службовців, позаяк нормативність поведінки особистості зумовлює ефективність її соціальної ідентифікації, самоактуалізації та діяльності. Саме тому в контексті професійної діяльності державних службовців суттєвого значення набувають такі базові нормативні системи регуляції поведінки, як мораль і право.

Ключові слова: право, мораль, нормативність, ідентифікація діяльності, правосвідомість, правова культура, правозастосування.